

УДК 37.032:796

Артюшенко О. Ф.

Нечипоренко Д. Л.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

**МОТИВ ДОСЯГНЕННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЙОГО
СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ**

Анотація. Розглянуто різні точки зору стосовно розуміння авторами сутності мотиву. Наведено приклади класифікації видів мотивів. Вивчено взаємозв'язок рівня домагань, самооцінки та мотиву досягнення. На основі вивчених матеріалів сформовано поняття «мотив досягнення», яке розуміємо як наполегливе прагнення, спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням досягти успіху (або уникнути невдачі) в діяльності і який напряму залежить від рівня домагань особистості. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу, яка дала змогу теоретично обґрунтувати структурні компоненти та показники мотиву досягнення, що дозволяють об'єктивно оцінювати рівень сформованості даного мотиву.

Ключові слова: мотивація, мотив, успіх, уникнення невдачі, рівень домагань.

Вступ. Проблема мотивації та мотивів поведінки і діяльності – одна із головних в психології та педагогіці [3]. Суспільство завжди потребуватиме людей, що вмюють досягати успіху. А щоб бути успішним, необхідно мати мотивацію досягнення [2].

Дослідженню мотивації досягнення присвячено багато праць, як вітчизняних вчених (В. Асеев, І. Алтуніна, В. Бажанюк, С. Занюк, Є. Ільїн, А. Леонтєв, Б. Шаповалов та інші), так і зарубіжних (Н. Ах, К. Левін, Д. Макклеланд, А. Маслоу, Х. Хекхаузен та інші). Однак єдиного визначення даному поняттю немає, не визначені також структурні компоненти мотиву досягнення. Так, Х. Хекхаузен вважає, що мотивація досягнення – це спроба підвищити, або зберегти максимально високими можливості людини у всіх видах діяльності, до яких можуть бути використані критерії успішності і де виконання схожої діяльності може привести або до успіху, або до невдачі [8]. С. Занюк трактує це визначення як прагнення людини досягати значних результатів, успіхів у діяльності [2]. Першим термін «мотивація досягнення» ввів Д. Макклеланд і під ним він розумів співвідношення з критеріями якості діяльності [5; 9]. Чим вищий рівень мотивації у людини, тим більше вона здатна прикладати зусиль для досягнення своєї мети.

Рівень мотивації залежить від кількості мотивів, які формують дану мотивацію [2]. Тому було зроблено багато спроб класифікувати мотиви. При цьому виділення видів мотивів у кожного автора залежить від його власного розуміння сутності мотиву [3]. Так, різними вченими мотив розглядався як один з психологічних феноменів: або як потреба, або як ціль, або як намір, або як властивості особистості, або як стан. Але Є. Ільїн, дослідивши кожну із цих сутностей мотиву, прийшов до висновку, що окремо ці психологічні феномени не є мотивами, а лише описують одну із багатьох граней мотиву і допомагають відповісти на запитання: «чому обрана саме ця ціль?» (мотив як потреба), «для чого проявляється ця активність?» (мотив як ціль), «чому обрана саме ця ціль і цей спосіб її досягнення» (мотив як властивості особистості). Таким чином, Є. Ільїн, дослідивши сутність мотиву, розглядає його як складне інтегральне утворення [3]. Так, С. Бубка, розуміючи сутність мотиву як стимулювання

до активності людини, виділяв наступні види мотивів: мотив емоційного задоволення; мотив соціального самоствердження; мотив фізичного самоствердження; соціально-емоційний мотив; соціально-моральний мотив; мотив досягнення; спортивно-пізнавальний мотив; раціонально-вольовий мотив; мотив підготовки до професійної діяльності; громадянсько-патріотичний мотив [1]. У своїх працях С. Занюк виділяє наступні види мотивів: мотив самоствердження; мотив ідентифікації з іншою людиною; мотив влади; процесуально-змістові мотиви; мотив саморозвитку; мотив досягнення; просоціальні мотиви; мотив афіліації [2]. Проте загальноприйнятої класифікації мотивів, яка б задовольняла всіх вчених, не має. Класифікація залежить від цілей вченого, від того, які завдання він хоче вирішити [3]. Та, не зважаючи на це, мотив досягнення присутній в усіх класифікаціях.

Таким чином, дослідники розглядали мотив досягнення з точки зору психології, а не педагогіки. На нашу думку, актуальним є визначення психологічної структури мотиву досягнення та розробка методики його формування, яку можна буде використовувати в педагогіці.

Зв'язок роботи з науковими планами. Дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри спортивних дисциплін Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні структурних компонентів мотиву досягнення.

Завдання дослідження:

1. Вивчити зміст і сутність поняття «мотив досягнення».
2. Визначити та охарактеризувати структурні компоненти мотиву досягнення.

Матеріал і методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань була досліджена та проаналізована психолого-педагогічна література за темою. В якості основного методу дослідження нами був використаний аналіз психолого-педагогічної літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Значний внесок в дослідженні поняття «мотив досягнення» зробили американські та німецькі вчені: Н. Ах, К. Левін, Д. Макклеланда, А. Маслоу, Х. Хекхаузена, Ф. Хоппе. Вони по-різному трактують дане поняття,

але спільним є те, що мотив досягнення включає в себе два рівні домагань: прагнення досягти успіху та уникнути невдачі [5; 6; 8].

Першим, хто ввів поняття «рівень домагань», був Ф. Хоппе. Він визначав його як сукупність очікувань, цілей і домагань до власних досягнень у майбутньому, які зміщуються з кожним досягненням. М. Юкнат, розвиваючи вчення Ф. Хоппе, вивела наступну закономірність, а саме, що формування домагань залежить від попереднього досвіду індивіда. Тобто рівень домагань підвищується після серії успіху, і відповідно зменшується після ряду невдач, але слід зауважити, що поодинокий успіх чи невдача не мають суттєвого впливу на рівень домагань [7; 9].

Різні автори по-різному розглядають співвідношення між прагненням досягти успіху і уникненням невдачі. Деякі вважають (наприклад, Д. Аткінсон), що ці два прагнення не існують в мотиві досягнення одного суб'єкта. Тобто, якщо людина орієнтована на успіх, то вона не відчуває страху перед невдачею і, навпаки, якщо вона орієнтована на уникнення невдачі, то прагнення до успіху в неї виражене слабо. Однак інші вчені притримуються протилежної думки, тобто вони вважають, що в індивіда з яскраво вираженим прагненням до успіху цілком може бути не менш сильне прагнення уникнути невдачі, особливо якщо вона викличе в суб'єкта важкі переживання. Таким чином, слід говорити про переважання якогось із двох прагнень: чи досягнення успіху, чи уникнення невдачі, при наявності обох у кожної людини [3].

На думку Х. Хекхаузена, рівень домагань являє собою рівень успішності, який може змінюватись у залежності від рівня ефективності діяльності. Таким чином, критерії успішності є і ціллю діяльності і відображають величину вольових та фізичних зусиль, які треба докласти, щоб досягти успіху, або принаймні уникнути невдачі. Рівень успішності є обов'язковим для людини домаганням, а його досягнення чи недосягнення впливає на самооцінку індивіда [8].

До подібного висновку в своїй роботі «Самооцінка та рівень домагань як динамічна система» прийшла Г. Меднікова. Вона стверджує, що між структурними

компонентами самооцінки та рівнем домагань існує тісний зв'язок і що зниження чи підвищення самооцінки індивіда тягне за собою пропорційне зниження чи підвищення рівня домагань [7].

Х. Хекхаузен вважає, що ідея досягнення, яка є ключовою в мотиві досягнення, формується на рівні двох можливостей: досягнення успіху та уникнення невдачі. А з цього випливає, що мотив досягнення складається з цих двох тенденцій [8]. Отже, рівень домагань є визначальним фактором у формуванні мотиву досягнення.

Також слід відмітити, що люди орієнтовані на успіх не завжди мають високий чи підвищений рівень домагань. Теж саме стосується і людей орієнтованих на невдачу – їх рівень домагань не обов'язково низький. Існують випадки, коли індивіди орієнтовані на невдачу прагнуть досягти найвищого рівня успішності, хоча зазвичай так і не досягають його. Різниця між орієнтованими на успіх і тими, хто прагне уникнути невдачу, полягає в тому, що перші сприймають рівень успішності як обов'язкову якість, якщо вона не значно перевищує їх рівень досягнення, тобто знаходиться в зоні досяжності. Також люди з високим рівнем домагань при постановці мети розраховують на успіх більше, ніж на невдачу. Це пов'язано з оцінкою їхнього рівня успішності, порівняно з загальним фоном та підвищеним очікуванням успіху. Ще однією характеристикою високо мотивованих людей є те, що вони віддають перевагу успішності, а не престижу, на відміну від низько мотивованих [8].

Отже, виходячи з вище сказаного, ми прийшли до висновку, що мотив досягнення є ключовим при формуванні мотивації досягнення. Сутність його поняття ми розуміємо як наполегливе прагнення, спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням досягти успіху (або уникнути невдачі) в діяльності і який напряму залежить від рівня домагань особистості. Мотив досягнення є стійкою рисою особистості та розглядається як складне інтегральне утворення, яке має свої структурні компоненти.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, ми виділили три структурні компоненти мотиву

Рис. 1. Структурні компоненти мотиву досягнення

досягнення та показники, за якими можна оцінити кожен з них. До структурних компонентів ми віднесли: когнітивний компонент, що полягає в здатності до розумового сприйняття тієї чи іншої діяльності (у нашому випадку діяльності, яка приведе до успіху чи до уникнення невдачі), емоційно-ціннісний компонент, який пояснює причину діяльності та діяльнісно-поведінковий компонент, який безпосередньо пов'язаний з виконанням діяльності. Показниками когнітивного компоненту були визначені: знання, як форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини, уміння, як здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навиків, та вольові якості. До емоційно-ціннісного компоненту ми віднесли: самооцінку, інтерес та задоволеність результатами власної діяльності. Діяльнісно-поведінковий компонент включив в себе: пізнавальну активність, практичну реалізацію індивідуально-психологічних можливостей, самостійні заняття. Дані компоненти та показники їх оцінювання представлені на рис. 1.

Усе це, на нашу думку, дасть змогу об'єктивно оцінювати рівень сформованості мотиву досягнення і допоможе розробити методику його формування в учнів у процесі фізичного виховання.

Висновки:

1. Вивчивши зміст та сутність поняття «мотив досягнення», дійшли до висновку, що це стійка риса особистості, яка залежить від її рівня домагань та від самооцінки. Даний мотив характеризується двома прагненнями: досягти успіху та уникнути невдачі. Проте прагнення уникнути невдачі не характеризується низьким мотивом досягнення, це є наслідком заниженої самооцінки та відчуття неповноцінності. Також мотив досягнення являється основою при формуванні мотивації досягнення.

2. Мотив розглядаємо як складне інтегральне утворення. До структурних компонентів мотиву досягнення відносимо три структурні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий. Кожен компонент включає в себе три показники: знання, уміння та вольові якості – когнітивний компонент; самооцінка, інтерес та задоволеність результатами власної діяльності – емоційно-ціннісний компонент; пізнавальна активність, практична реалізація індивідуально-психологічних можливостей та самостійні заняття – діяльнісно-поведінковий компонент.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів вивчення мотиву досягнення. Подальшого дослідження вимагає обґрунтування методики формування мотиву досягнення у підлітків загальноосвітніх шкіл.

Список використаної літератури:

1. Бубка С. Н. Развитие двигательных способностей человека / С. Н. Бубка. – Донецк : Аспект, 2002. – 304 с.
2. Занюк С. С. Психология мотивации : [Навч. Посібник] / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
3. Ильин Е. Н. Мотивация и мотивы / Е. Н. Ильин. – СПб : Питер, 2000. – 512 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Макклеланд Д. Мотивация человека / Д. Макклеланд. – СПб. : Питер, 2007. – 672 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2007. – 352 с.
7. Меднікова Г. І. Самооцінка та рівень домагань особистості як динамічна система : дис ... канд. психолог. Наук : 19.00.01 / Г. І. Ганна. – Х., 2002. – 195 с.
8. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения : [Пер. с англ] / Х. Хекхаузен. – СПб. : Речь, 2001. – 238 с.
9. Шаповалов Б. Б. Формування мотивації досягнення успіху у спортивно обдарованій молоді : дис ... канд. психолог. Наук : 19.00.07. / Б. Б. Шаповалов. – К., 2007. – 198 с.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2013 р.

Опубліковано: 30.12.2013 р.

Аннотация. Артюшенко О. Ф., Нечипоренко Д. Л. Мотив достижения и теоретическое обоснование его структурных компонентов. Рассмотрены различные точки зрения относительно понимания авторами сущности мотива. Показаны примеры классификации видов мотивов. Изучена взаимосвязь уровня притязаний, самооценки и мотива достижения. На основе изученных материалов сформировано понятие «мотив достижения», которое понимаем, как настойчивое стремление, побуждение человека к активности, связанное с попыткой достичь успеха (или избежать неудачи) в деятельности и который напрямую зависит от уровня притязаний личности. Проанализирована психолого-педагогическая литература, которая позволила теоретически обосновать структурные компоненты и показатели мотива достижения, с помощью которых можно объективно оценивать уровень сформированности данного мотива.

Ключевые слова: мотивация, мотив, успех, избегания неудачи, уровень притязаний.

Abstract. Artyushenko O., Nechiporenko D. Motive to achieve a theoretical justification of its structural components. Discusses various views on authors understanding of the nature motif. Shows examples of classification of motives. Studied the relationship of the level of aspiration, self-esteem and achievement motivation. Based on the studied material formed of "achievement motive" that understand how the relentless pursuit, encouraging people to activities associated with efforts to succeed (or avoid failure) in the activity and which depends on the level of individual claims. Analyzed psychological and pedagogical literature which theoretically allowed reasoning structural components and indicators of achievement motive, which allow to objectively assess the level of formation of the motive.

Keywords: motivation, motive, success and avoid failure, the level of aspiration.

References:

1. Bubka S. N. Razvitiye dvigatelnykh sposobnostey cheloveka [Development of motor abilities], Donetsk, 2002, 304 p.
2. Zanyuk S. S. Psikhologiya motivatsii [Psychology of motivation], Kyiv, 2002, 304 p.
3. Ilin Ye. N. Motivatsiya i motivy [Motivation and motives], St. Petersburg, 2000, 512 p.
4. Leontyev A. N. Deyatel'nost. Soznaniye. Lichnost [Activities. Consciousness. identity], Moscow, 1975, 304 p.
5. Makkleland D. Motivatsiya cheloveka [Motivation of Human], St. Petersburg, 2007, 672 p.
6. Maslou A. Motivatsiya i lichnost [Motivation and Personality], St. Petersburg, 2007, 352 p.
7. Mednikova G. I. Samootsinka ta riven domagan osobistosti yak dinamichna sistema : dis ... kand. psikholog. Nauk [Self-esteem and level of aspiration as a dynamic system : diss.], Kharkov, 2002, 195 p.
8. Khekkhauzen Kh. Psikhologiya motivatsii dostizheniya [Psychology motivation achievements], St. Petersburg, 2001, 238 p.

9. Shapovalov B. B. *Formuvannya motivatsii dosyagnennya uspikhu u sportivno obdarovanoi molodi : dis ... kand. psikholog. Nauk [Formation of motivation to succeed in the sport of gifted youth : diss.]*, Kyiv, 2007, 198 p.

Received: 18.10.2013.

Published: 30.12.2013.

Александр Фёдорович Артюшенко, kudo-cherkasy@ukr.net; Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого: Бульвар Шевченко 81, г. Черкассы, 18031, Украина.

Денис Леонидович Нечипоренко, dentandf@yandex.ru; Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого: Бульвар Шевченко 81, г. Черкассы, 18031, Украина.

Aleksandr Artyushenko, kudo-cherkasy@ukr.net; Cherkasy Natoinal University named after B. Khmel'nitskii: Shevchenko Boulevard 81, Cherkasy, 18031, Ukraine.

Denis Nechyporenko, dentandf@yandex.ru; Cherkasy Natoinal University named after B. Khmel'nitskii: Shevchenko Boulevard 81, Cherkasy, 18031, Ukraine.

